MERIDIAN CRITIC Nr.2 (Volume 23) 2014

„Dar asta nu e important (observaţi ipocrizia)...” (Pre)textul ironic şi gratuitatea ludică

Marius GULEI
Universitatea „Ştefan cel Mare”, Suceava

Abstract: In the present paper we seek to evaluate the extent to which irony, as a discourse strategy employed by the media, can function pragmatically either as a device for settling personal disputes or merely gratuitously, for the sake of the journalist's ludic pleasure.
Keywords: Irony, media, gratuity.

Articolul lui Lucian Mîndruţă din numărul 471 al revistei „Dilema” explorează programatic veleităţile ironice ale (pre)textualităţii ancorate într-un contrast izbitor, ce vine mai curând să demaşte un context socio-economic anacronic, în care mioriticii conaţionali revendică imperturbabil o apartenenţă formală la idealurile spaţiale, temporale circumscrise - la fel de formal - ideii europenismului. Strategia (pre)textuală trădează o uşoară apetenţă către simulare, către mimarea unei ignoranţe flagrante pentru un iniţiat în ezoterismul tehnologiei de vârf. Am putea doar infera, fără a mai face cercetări ce ţin de aria biografismului, că autorul se situează cu succes în zona a ceea ce teoreticienii au numit ironie socratică.

Firește, în cazul articolului de faţă, ironistul construiește abil un soi de solidaritate perceptivă - detectabilă la nivelul construcţiei impersonale „găsești” - care-l disculpă din perspectiva extazierii în faţa esteticii tehnologiei comunicaţionale şi de calcul:

> „Nu, aici găsești doar butoane. Unele din plastic negru, altele din aluminiu matisat (ultima modă), altele pur și simplu virtuale. Atracţia exercitată de ele nu stă în ceea ce se întâmplă o dată apăsate, ci în simplul fapt că ele există- şi că sunt multe.”

Enunţul ironic „*atracţia exercitată de ele nu stă...*” este profund justificat de importanţa pe care piaţa o acordă aspectului comercial, mai ales datorită faptului că produsele respective se adresează în mare măsură şi neofiţilor, puţin impersonabili de utilitatea practică a tehnologiei înalte.

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)

Textul interesează însă mai mult în măsura în care este construit ca pretext ironic pentru o radiografiere atentă a unei incompatibilităţi organice existente în societatea românească. E un fel de joacă *de-a baba şi mitraliera* în care problemele grave cu care se confruntă societatea românească trec - firește, la modul ironic - într-un plan secund, în care aparenţa pare să fi luat un loc considerabil în faţa esenţei. Enunţul iniţial, în contextul de ansamblu al articolului, legitimează, fără îndoială, receptarea într-o cheie ironică, în mod interesant construită ca o negaţie translabilă într-o afirmaţie:

> „N-are nici o legătură cu grijile noastre, ştiu. Nu găseşti aici (deşi textele de promovare promit aproape totul) nici soluţii pentru combaterea şomajului, nici apă pentru seceta din Bărăgan şi nici 100 de poliţişti cinstiţi care să rezolve problema corupţiei."

Este aici o falsă *mea culpa* pe care autorul şi-o face, deoarece„târgul de biţi" de la Hanovra e un pur pretext pentru a demasca pretenţiile aberante ale unei societăţi în care căruţa încă mai funcţionează ca reper cultural.

O astfel de descriere concisă, a unor probleme ce tind să monopolizeze fondul presei româneşti, canalizează suflul ironic şi către aria de interes redundantă a colegilor de breaslă: *grijile noastre* au devenit un leitmotiv jurnalistic, care recuză aprioric diversitatea tematică după criteriul axiomatic al lipsei de relevanţă. Dimensiunea metatextuală a ironiei nu e deloc neglijabilă - cel puţin în cazul de faţă - dat fiind faptul că autorul e interesat de acelaşi fond, însă forma pretextului ironic este un colac de salvare, care justifică apariţia articolului în paginile unei reviste cu pretenţii intelectuale.

Teoreticienii ironiei au plasat actul ironic în zona imperativului stării intenţionale sau psihologice la nivelul emiţătorului, numită în terminologia actelor vorbirii ipocrizie sau „lipsa sincerităţii". Însă, după cum observă Lesovici,

> „spre deosebire de ipocrit, care se ascunde sub masca pe care o poartă, ironistul îşi compune o mască, exagerată desigur, dar care exprimă ceva din fondul lui profund, autentic, de a fi. Ipocrizia este o inadecvare în vederea unei neadecvări, o permanentizare a neadevărului, a neadecvării, ironia constituie o neadecvare sugerată în vederea unei adecvări aspirate." (26)

Un enunţ de genul:

> „Dar asta nu e important (observaţi ipocrizia), ci direcţia în care se duc lucrurile: calculatorul încetează de a mai fi un obiect de pus pe birou sau pe genunchi: anul viitor, suntem asiguraţi, îl vom putea duce şi în baie, conectat la Internet prin radio."

nu are ca fond gradul de miniaturizare a computerelor. Autorul ţine să-şi avertizeze cititorul asupra ironiei „dar asta nu e important" prin ceea ce K. Barbe numeşte *mărci ale ironiei explicite:* „observaţi ipocrizia". Barbe, ca şi Haverkate însă, consideră aceste mărci din perspectiva reducţionistă, am putea spune, a ironiei de

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)

situaţie. După Haverkate, doar ironia de situaţie, numită şi *ironia soartei*, poate fi indicată de sintagme metareferenţiale. Vorbitorii/ scriitorii folosesc mărcile ironiei explicite pentru a repovesti un eveniment pe care îl consideră ironic. Pe de altă parte, ironia verbală (implicită) nu poate fi exprimată prin sintagme metareferenţiale. Enunţuri de genul *vă informez ironic că* sunt cosiderate nefezabile sub aspect pragmatic. Exemplul prezentat mai sus vorbeşte însă de la sine, confirmând însă teoria lui Haverkate. Interesant este însă faptul că marca în cauză, „observaţi ipocrizia", funcţionează ca ironie implicită chiar în două direcţii. Pe de o parte, emiţătorul numeşte *ipocrizie* ceea ce de fapt este ironic în formă pură, iar pe de altă parte îşi ironizează potenţialii receptori, care ar putea să nu interpreteze enunţul ironic anterior ca atare.

Ironic sau nu, articolul de faţă pare să fi fost scris tocmai pentru a exemplifica cadrul teoretic propus de Haverkate, punându-şi cititorul în faţa ironiei de situaţie:

> „Firește, cei care au nu calculator, ci baie. Aproape jumătate din populația României, trăitoare la sat, nu cunoaște senzația arhimediană a imersiei într-un lichid fierbinte. Povestea dotării cu calculator a școlii dintr-un sat de munte, lipsit de curent electric spune și ea multe despre dreptul nostru de a pune mâna pe forme înainte să înțelegem fondul."

Haverkate defineşte succint diferenţa între ironia verbală şi ironia de situaţie (ironia soartei):

> "The basic difference between verbal irony and irony of fate concerns the fact that the former, unlike the latter is intentional. Obviously, the intention involved is the communicative intention of the speaker producing an ironic utterance. Irony of fate, on the other hand, is not controlled by the intentional behavior of human beings; it is the irony of unforeseen processes and situations which falsify the expectations of the observer." (78)

La acest nivel nu putem decât să fim de acord cu Haverkate. Autorul articolului prezintă doar o situaţie ironică în care o şcoală ce nu beneficiază de curent electric este dotată cu calculatoare, practic inutilizabile în acest context, ironia neaparţinându-i. Haverkate însă continuă:

> "Formally, the difference between verbal irony and irony of fate is reflected by the fact that it is only the latter which can be indicated by metareferetial expressions. One may think here e.g., of speaker's explicitly referring to the ironic character of the event they are going to describe by introducing it as follows: 'It is ironic that..' or 'Ironically,... '
> Verbal irony is incompatible with metareferential expressions, which may be empirically inferred from the fact that there does not exist a performative verb 'to ironize.' Note further that a performative utterance such as: 'I hereby ironically inform you that... ', would be pragmatically unwellformed." (78-79)

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)

Într-adevăr, exemplul ales contrazice principiile pragmatice ale funcţionării ironiei ca atare; numai că exemplul ales din textul lui Lucian Mândruţă, „*dar asta nu e important (observaţi ipocrizia)*" , plasează fără doar şi poate mărcile autoreferenţiale în câmpul operativ al ironiei verbale, fără a contrazice principiile mai sus menţionate. Şi suntem convinşi că exemplul nu este singular, devenind cu atât mai viabil cu cât nu aparţine categoriei de enunţuri ironice în condiţii de laborator.

Firul ironic al articolului se strecoară prin meandrele ambiguităţii, astfel încât cititorul/ receptorul cu greu mai face faţă diluviului de analogii, ţinta ironică oscilând între construcţii semantice diametral opuse:

> „La fel ca turiştii japonezi, în spatele cascadei Niagara (care nu pot spune dacă Cel de Sus a făcut lucrurile aşa, sau de vină e vreun antreprenor cu viziune largă), ne-am obişnuit să fim surprinşi de propria neputinţă de a schimba lucrurile. Adăugaţi la asta veşnicul respect pentru cei rămaşi în urmă, fără de care nici un ziarist nu scapă cu onoarea intactă.
> Ce vreau să spun este că, deşi telefonul cel mai scump de vânzare în Bucureşti ajunge la preţul unei căruţe în târgul din Tufeni, judeţul Argeş, nu cred că trebuie să îi condamnăm pe cei care **aruncă** banii ţării (devizele muncite cu greu de angajaţii exportatorilor) şi să divinizăm în continuare căruţa."

Firește, primul impuls la nivelul receptării, ar fi de a elimina orice urmă de scepticism faţă de un enunţ explicativ de genul „ce vreau să spun este că...". Numai că, după un astfel de torent ironic, orice aversă ridică semne de întrebare pentru cititorul mefient, dacă nu chiar paranoic. Într-o analiză sintactică succintă asupra enunţului ironic, Haverkate identifică o serie de restricţii la nivelul propoziţiilor legate prin coordonare, care exprimă o relaţie de tip cauză-efect. Desigur teoria poate fi extinsă şi în cazul subordonării. Astfel, în exemplul „*nu cred că trebuie să îi condamnăm pe cei care aruncă cu banii ţării*", nici subordonată subiectivă şi nici cea a obiectului direct, nu pot fi interpretate ironic, independent una faţă de cealaltă. Motivul ar fi următorul: dacă prima subordonată (subiectivă) comportă o intenţie ironică, şi cea de-a doua una non-ironică, sau invers - ca în cazul de faţă - conţinutul semantic al primei ar fi într-o vădită contradicţie cu cel al completivei directe. Ceea ce ar corespunde, firește, relaţiei literal-ironic. Însă enunțul ironic nu poate fi identificat decât în funcţie de cel literal şi viceversa sau, mai bine spus, identificarea enunţului ironic este tributară identificării celui literal, nu neapărat în această ordine. În exemplul de mai sus, cea de-a doua subordonată subiectivă uşurează sarcina interpretativă a receptorului:

> „nu cred că trebuie să îi condamnăm pe cei care **aruncă** banii ţării […]şi să divinizăm în continuare căruţa."

Ironia ar fi, în consecinţă, localizată în expresia verbală şi obiectul ei „aruncă banii ţării", traductibilă aici într-o literalitate pozitivă: *investesc banii în folosul ţării*. Acest tip de ironie atipică, în care atitudinea emiţătorului este una eminamente pozitivă,

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)

contrazice definiţiile pe care mulţi teoreticieni le-au dat actului ironic ca fiind condiţionat de existenţa unei atitudini negative, critice faţă de ţinta ironică, la polul emitent.

Noile abordări ale ironiei vin să infirme această ipoteză, supunând discuţiei o nouă figură retorică numită *asteism*, precum şi numeroase contra-exemple. Asteismul a fost definit ca figura retorică prin care un emiţător exprimă o atitudine pozitivă faţă de un obiect, dând impresia unei critici. Exemplul tipic de asteism discutat anterior este dificil de perceput ca atare, fără un antecedent explicit, în cazul acesta enunţul literal care precizează poziţia neofilă a emiţătorului în contrast cu cea tradiţionalistă, conservatoare.

„*Cu toate că are şi ea [căruţa] farmecul ei.*" Această afirmaţie evident ironică nu poate trimite la o atitudine total negativă a autorului, aşa cum nu poate trimite nici la una pur pozitivă, cantonându-se mai mult în ceea ce Holdcroft numeşte *ironie ludică şi afectuoasă*. Chiar dacă atitudinea faţă de obiect nu este una laudativă, ca în cazul asteismului, o uşoară undă de afecţiune faţă de această relicvă - exponent al unui tradiţionalism tardiv - nu poate fi ignorată. Mult mai ironică este însă comparaţia, justificată, fireşte, printr-o exagerare, căruţei cu „ *echivalentul* [ei] *cultural*", cartea:

> „Atât ea, cât şi cartea (echivalentul cultural al căruţei) vin dintr-o vreme în care lucrurile mergeau mai încet, însă mai apăsat. Căruţa lasă urme în drumurile neasfaltate, uitate de lume, după cum şi cartea sapă măcar o amintire (dacă nu o convingere) în mintea celui care mai are timp de ea."

Transferul metaforic de sens care fundamentează acest paralelism contribuie la construirea aceluiaşi tip de ironie ludică, cu uşoare nuanţe nostalgice - sincere sau mimate - identificabil cu întregul ansamblu ironic din textul analizat.

Din punct de vedere pragmatic, am putea cu greu numi critica sau o atitudine negativă în general ca fiind resortul ironiei abundente din text. Nu simţim nici un moment acea atitudine de încrâncenare în spatele rândurilor şi tindem să credem că motivaţia autorului rezidă mai curând în aspectele formale ale textului, în plăcerea ludică a jurnalistului, decât în intenţia de a critica. O dovadă în plus, poate, este faptul că autorul nu adoptă o poziţie consecventă, nici măcar nu se relaţionează la un singur subiect, oscilând între extremele unei scări eterogene şi mărunt gradate.

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)

SURSĂ PRIMARĂ

Mîndruţă, Lucian, 2002, „Tîrgul de biţi", în *Dilema*, anul X, nr. 471, p. 5

BIBLIOGRAFIE

Barbe, Katharina, 1993, "Isn't It Ironic That...: Explicit Irony Markers" în *Journal of Pragmatics* 20, pp. 579-590.
Haverkate, Henk, 1990, "A speech act analysis of irony" în *Journal of Pragmatics* 14, pp. 77 – 109.
Holdcroft D., 1983, "Irony as a trope, and irony as discourse" în *Poetics Today* 4(3), pp. 493 – 511.
Lesovici, Mircea-Doru, 1999, *Ironia: ipostaze în poezia română contemporană*, Institutul European, Iaşi.

BDD-A8411 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 06:18:50 UTC)